

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BİR GENEL DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Mehmet Akad,
Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Ülkemizde ekonomik gelişmeye paralel olarak birbirine bağılı iki konu sürekli gündemi meşgul etmekte ve tartışılmaktadır; AB bizi kabul edecek mi, küreselleşmeye nasıl ve hangi ölçüde katkıda bulunacağız, seksen yıldır uğruna savaşlar verilen ancak daha yeni yerleştirmeye çalıştığımız ulus-devlet anlayışı ile bu kavramlar nasıl bağdaşacak? Bir başka deyişle biz ülke olarak bu oluşumlara katılabilecek sosyo-ekonomik ve siyasal yapıya sahip miyiz? Bu çerçevede Avrupa ve dünya bizden ne istiyor, ne bekliyor, biz neler yapıyoruz, ne durumdayız? İşte bu çalışmada ana çizgileriyle bu sorulara yanıt arayacak, tarihsel evrimin penceresinden bakarak ONLAR ve BİZLER arasındaki farkın nasıl doğduğunu ve halen nasıl sürüp gittiğini göstermeye çalışacağım. Bunun için çıkış noktası olarak on sekizinci yüzyılı ve Fransız Devriminin kimi ilkeleri ile sonrasını temel veri alacağız, bir de bizde bir türlü gerçekleştirilemeyen toprak reformu bu çerçevede hep belirleyici olacak, mülkiyet hakkı ile bağlantısı kurulmaya çalışılacak, ancak konu fazla ayrıntıya girmeden temel çizgiler içinde ele alınacak.

I- Fransız Devrimi; Öncesi ve Sonrası

Devrimden önceki “Monarşiler” döneminin burjuvazinin işine yaradığını biliyoruz. Gerçekten, orta çağdan parlamenter sisteme bir geçiş rejimi niteliği taşıyan bu iki yüzyıllık ara dönemde tüm Avrupa'yı saran iç savaşların bitmesi, kamu düzeninin sağlanması topluma huzur ve barış getirilebilmesi, en önemlisi kralın yasama yetkisinin “mülkiyet hakkı ile sınırlandırılması tam yeni oluşmaya başlayan tüccarlar zümresinin isteklerine uygun düşüyordu, zira o sıralar tek amaçları vardı; yeni başladıkları sermaye birikimini pekiştirmek, güvenceye almak. Bu nedenle de orta çağın dağılık iktidar modeli yerine kralın bölünmez ve merkezi iktidarına destek vermişlerdi. Bundan sonraki gelişmeyi de gene kendileri yönlendirdiler, feodal yapıya dayalı çok başlı iktidar tek elde toplanınca, ekonomik yapıya egemen olan bu yeni güç iktidarı değiştirerek bir devrimle (ve bir İnsan Hakları Bildirisi ile) kendi öngördükleri yönetim biçimini geçerli kıldılar; ulus egemenliğine dayalı parlamenter sistem...¹

Bütün Avrupa'yı saran, bugünkü Avrupa'nın temellerini oluşturan bu ekonomik, sosyal ve siyasal yapılanma, kıtada yaşayan halklara yüzyıllar süren acılar, sıkıntılar çektirmesine rağmen iki kavramı da beraberinde getirmişti; özgürlük ve zenginlik. Bu oluşumu Voltaire şöyle anlatıyor; “Ticaret İngilizleri zenginleştirirken, onların özgürleşmesine de katkıda bulundu, bu özgürlük ticareti yaygın hale getirdi, ticaret de devletin büyümesini sağladı.”²

Böylece Voltaire, İngiltere örneğinden yola çıkarak döneme damgasını vuracak üç temel kavramı açıklıyor; ticaret, mülkiyet (zenginlik) ve özgürlük. Burjuvazinin çağlar boyunca sermaye birikimini sağlayarak ticareti toplumda geçerli kılması, buna bağlı olarak mülkiyet anlayışının giderek yaygınlaşması, hem siyasal hem de ekonomik liberalizmi çağın temel ideolojisi olarak ortaya çıkarmıştır. Bu noktaya gelince, iki liberalizm anlayışının temel çizgilerini hatırlatmak isterim; siyasal liberalizm deyince akla yasa karşısında eşitlik, hukuk devleti ve bunlara bağlı olarak seçimler ve temsili sistem, güçler ayrımı, siyasal plüralizm ve demokrasi geliyor.

Ekonomik liberalizmi açıklamak daha kolay; özel mülkiyete dayalı girişim özgürlüğü ve ticaret yapma özgürlüğü. İlkinde herkes serbestçe

1 Bu konuda Bkz.M. Akad -B. Dinçkol, Genel Kamu Hukuku, Der y.2002, İst.s.107.

2 İbid.

kendi işini kurabilecek, istediği alana yatırım yapacaktır. İkincisinde ticaret yapma özgürlüğü beraberinde serbest rekabeti ve pazar ekonomisini getirir.³ Gene bu anlayış, burjuvazi tarafından 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinde şöyle açıklanmıştır; 17.md.; Mülkiyet, dokunulmaz ve kutsal bir hak bir hak olduğundan...⁴ Yukardan beri açıkladığımız çağa ve devrime damgasını vuran mülkiyet anlayışı bu anlatımla en açık ifadesini bulmuştur; dokunulmaz ve kutsal hak...

Gerçekten, siyasal ve ekonomik liberalizmin temelinde mülkiyet hakkı var ve Bildiri'nin 17.md..nin devamı onun çağı belirleyici niteliğini ortaya koyuyor; mülkiyet ancak kamu zorunluluğu gerektirince adil, peşin bir tazminat karşılığı kişinin elinden alınabilir, sona erdirilebilir. Görüldüğü gibi burjuvazi, monarşiler döneminden başlayarak büyük özen gösterdiği bu hakkı güvenceye kavuşturmak istemiş, bunu da ayrıntılı bir düzenlemeyle ortaya koymuş.

Kanaatimce özgürlük ve zenginliğin temeli olduğu kadar yeni kurulacak olan demokratik parlamenter sistemin de belirleyici kavramı oluyor mülkiyet. Bir anlamda sanki bütün toplumsal yapı onun üzerine kurulmuş. Gene Bildiri'nin 2.maddesine bakarsak, siyasal topluluk olarak açıklanan Devletin amacının insanın doğal ve zamanaşımına uğramaz hakları olduğu, bunların da özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme olduğunu ve ona verilen büyük önemi görürüz. Serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu ortamı sermaye birikimiyle kuran burjuvazi, taşınır ve taşınmaz mülkiyetine de kıskançlıkla sahip çıkıyor, bu tavrını da gene toprak reformu hareketiyle bir kere daha ortaya koyuyor.

Gerçekten, Devrimden sonra burjuvazi çıkardığı bir kanunla toprak reformunu sağlamış, böylece toprakta çalışan köylüyü sanayiye kaydırırken, hem kendine kol işçisi yaratmış, hem de topraktaki feodal yapıyı bozmuştur. Bu gelişmenin doğal sonucu da Fransa'da köylülüğün sosyal yapıdaki etkinliğinin azalması ve laikliğin güçlenmesi olmuştur. Tarımdaki toprak mülkiyetinin senyörden köylüye geçmesiyle bunların bir kısmı toprağın başına geçerken, öteki bölümü de kentlere işçi olarak taşınmıştır.⁵

3 Ibid.s.109.

4 Ibid.s.367

5 Devrimle birlikte toprak reformunun önemi ve sonuçları için bkz. Abdullah Dinçkol, Sosyal Güvenlik açısından Toprak ve Tarım Reformu, Marmara Üniversitesi S. B. E. basılmamış Doktora Tezi, İst.1992, s.98, dn..2.

O zamana kadar aristokraziye ve kiliseye bağlı olan senyörlerin yönetiminde olan bu muhafazakar sosyal güç, bu tarihten sonra etkinliğini kaybetmiş, kentleşmenin, ticaretin ve sanayi devriminin de hızıyla nitelik değiştirmiş, bu da dogmatik değerlere dayalı sosyal tabanını kaybetmesine yol açmıştır. Bir başka deyişle artık bu dönemden sonra köylülüğe dayalı siyaset yapma olanağı hem kilise hem de soylular sınıfı için ortadan kalkmış, toplumdaki yeni sosyal yapı devleti yeni baştan kurarken, laiklik ilkesi de zorunlu olarak bu çerçevede yerini almıştır.⁶

Dikkat edilirse, burada mülkiyetin on sekizinci yüzyılın ve sonrasında belirleyici kavramı olduğunu, bu haliyle sistemi etkilediğini görürüz. Bu nedenle mülkiyetin ticaretle bağlantısını açıklamak kolay, hatta bu bağlamda burjuvazinin ticaret yapma serbestisini sağlayan girişim özgürlüğünün de temelini oluşturduğunu biliyoruz. Ancak mülkiyetin korunması beraberinde kamu düzeni ve güvenliğini getirince, orta çağın geniş alanlı, geniş kapsamlı İmparatorlukları yerine monarşiler döneminde temeli atılan ulus-devlet anlayışı ile devrimden sonra ortaya çıkan yeni Devlet kavramı ile de bağlantısı kendiliğinden kuruluyor, önemi de artıyor; mülkiyetin korunması için kilisenin dışarıda bırakıldığı tek başlı ve halk egemenliğine dayalı laik bir yönetim; parlamenter demokrasi...

Doğal olarak bu evrim, kendini sanayi devrimiyle tamamlıyor, buharlı makinenin bulunuşu ve fabrikalara, taşıma araçlarına yerleştirilmesiyle üretim artıyor, taşımacılık ve ülkeler arası ticaret artıyor, gelir yükseliyor, sermaye güçleniyor. Ne var ki bu oluşum kıtaya beraberinde yeni bir sorun da getiriyor; sanayide çalışan işçi sınıfı daha iyi ücret, daha iyi yaşam düzeyi için ayaklanıyor, işverenle çatışmaya giriyor. Bu gelişmenin on dokuzuncu yüzyıldaki ilk pozitif hukuk belgesi gene Fransa'da ortaya çıkıyor; 1848 Anayasası. İşçi ve işverenin haklarını uzlaştırmaya çalışan bu belge, küçük ölçüde de olsa sosyal hakları gündeme getirmiş, sosyal demokrasinin doğmasına aracılık etmiştir.⁷

Siyasal düşünce tarihiyle ilgili herkesin bildiği bu gelişmeyi - mülkiyet hakkının önemi ekseninde - özetlersek; liberalizmin siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda gücünü gösterdiğini ve tüm Avrupa'ya yayıldığını görürüz. Devletin laikleşmesinin ortaya koyduğu yeni yönetim biçimi olan

6 Ibid.s.146, dn.197.

7 Bu konuda bkz. Ibid.s201. Geniş açıklama için bkz.: J. Touchard, (et les autres) Histoire Des Idées Politiques, PUF, Paris, 1967, C. II., S.580 VD.

demokrasi, liberalizmin siyasal yapısını oluştururken ekonomik alanda zenginlik ve mülkiyet iki temel kavram olarak ortaya çıkıyor. Kapitalizm bu yapının ekonomik doktrinidir ve artık toplum; devrimi yapan ve ege- men olan burjuvazinin istek ve gereksinimleri doğrultusunda yeniden ör- gütleniyor: Sınırları, bayrağı, halkı belli bir ulus-devlet ve parlamenter de- mokrasiye dayalı bir siyasal rejim...

Öte yandan, Kara Avrupa'sındaki bu gelişme, beraberinde işçi sı- nıfını ve sorunlarını getirince çözüm gene sistem içinde bulunuyor; anayasalara sosyal haklar listelerinin alınması ve bunların uygulanabil- mesi için gerekli ortamın hazırlanmasının devlete görev olarak yüklen- mesi.⁸ Ne var ki bu ülkeler için anayasalardaki söz konusu düzenleme- lerin uygulamaya taşınması o kadar zor değil; sermaye birikimi, zen- ginlik ve mülkiyet nasıl liberalizmin kurucu öğeleri ise, aynı yapı sos- yal demokrasinin de temelini oluşturuyor. Toplumdaki bir kesimin eko- nomik olanaklarının artırılması, üretimde yer alan bu kesimin yaşam düzeyinin yükseltilmesi için mutlaka devletin elinde belirli bir biriki- min bulunması gerekiyor; "Batı'da sosyal devlet anlayışı yaygın hale geldiği zaman, Batı toplumları ekonomilerinin başlangıç kalkınmasını çoktan yapmış, sermaye birikimini çoktan başarmış, sanayileşmenin tem- el aşamalarını çoktan geride bırakmıştı. Bütün sorunu, zaten çoğalmış bir ulusal geliri daha iyi paylaştırmak diye özetlenebilir ve bunu karşı- layan "sosyal adalet" sözü yeterli olabilirdi."⁹ Yoksa belirli ekonomik birikimini yapamamış, sanayi devrimiyle tanışmamış, toprak reformu- nu gerçekleştirememiş bir toplumda sosyal demokrasiden söz etmek ütopyadan öteye geçmez. Aşağıda bunun ülkemiz bağlamında bir örne- ğini göreceğiz.

II- Türkiye Örneği; Öncesi ve Sonrası

Bu bölümde yukarda Avrupa için saptadığımız veriler açısından önce Osmanlı Devletini sonra da Cumhuriyet dönemini ele alıp ana çizgileriyle inceleyerek çıkarılacak sonuçlar açısından başlarken sorduğumuz sorulara

-
- 8 Bizim 1961 Anayasasının 10.ve 1982 Anayasasının 5.maddeleri bu eğilimin örnek- lerini oluşturur. Ancak bizde ne sermaye birikimi, ne de yeterli üretim fazlası bulun- madığı için bu düzenleme devlet eliyle bir türlü hayata geçirilememiştir.
- 9 Bkz.Mümtaz Soysal, Anayasaya Giriş, AÜSBF y. No: 271, Ankara, 1969, s.235. Re- ferans verme kurallarını biraz zedelediğimi biliyorum, ama yeri gelmişken otuz beş yıl önce yapılan bu çok önemli tesbiti bir kere daha hatırlatmak istedim.

yanıtlar arayacağız, bugün geldiğimiz yeri çözümlemeye çalışacağız.

A- Cumhuriyet Öncesi: Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Tarih kitaplarında ayrıntılı olarak gördüğümüz bu dönemin temel özelliklerini şöyle özetleyebiliriz;

- İmparatorlukta çok çeşitli etnik ve dinsel kökenli topluluk birlikte yaşamıştır.

- Gaza ve fetih ilkelerinin esas alındığı bu dönemde on altıncı yüzyılın ikinci yarısında fetihlerin durması ile İmparatorluk gücünü kaybetmeye başlamıştır.

- Batıda kralın üstün iktidarını hukuki ilkelere bağlama süreci yaşanırken, Osmanlı rejimi “mutlak” hükümdarlıktır.

- Osmanlı sultanının aynı zamanda “halife” oluşu, ruhani ve dünyevi otoritenin tek elde toplanmasına neden olmuştur.

- Devlet yapılanmasında islâmi ilkelerin ele alınması “mutlak itaati” güçlendirmiştir.

- Ululemre itaat, halife-padişaha mutlak itaati gerektirdiğinden, devlet iktidarının sınırlandırılması düşüncesi ile bağdaşmazdı.¹⁰

- İslam devlet anlayışına göre mutlak iktidar Tanrı'ya aittir, siyasal iktidar O'nun koyduğu kurallar ile sınırlıdır. Tek başına egemen olan Tanrı egemenliği hükümdara değil bütün Müslümanlara yani ümmete vermiştir. Dolayısıyla halife Tanrı'nın değil ümmetin temsilcisidir.

- Bu çerçevede Osmanlı Devletini kuranların devlet yapılanmasında islâmi esas almalarının en temel sonucu, burada yaşayanların dini inanç esasına göre “millet” adı verilen gruplardan oluşmasıdır. Böyle olunca, Türk unsuru arasında “ulus” bilinci gelişmemiş, dolayısıyla ulus-devletin ortaya çıkması da çok sonraya kalmıştır. Üstelik 1789 Devrimi, etkilerini Müslüman olmayan unsurlar arasında, özellikle de Balkanlarda göstermiş, bölgede ulusçuluk akımlarının güçlenmesine neden olmuştur.¹¹

10 Bkz.M. Akad-B. Dinçkol, age.s.212. Devletin ülke, insan ve egemenlik unsurları açısından bir inceleme için bkz. B. Dinçkol, Atatürk Devrimi, Der y. İst., 2001, s.7 vd.

11 İbid.s.213.

- Ortaya koyduğumuz bu yapıya bir de sosyo-ekonomik açıdan yaklaşalım. Bunun için de mülkiyet temel belirleyici olacaktır. (Yukarda Avrupa için yaptığımız gibi) . Osmanlı'da sermaye birikimi, ticaret gibi kavramlara rastlanmadığı için konuya doğrudan -bugün için de geçerli- toprak mülkiyetinden başlamak gerekiyor.¹²

Önce geçerli genel kuralı belirleyelim; Osmanlı'da toprak mülkiyeti devletin elindeydi, ancak işletilmesi ve kullanılması üçe ayrılarak timar, zeamet ve has sahiplerine bırakılmıştı. Dirlik düzeni denilen bu örgütlenme modelinde bu tür topraklara “miri topraklar” denilirdi. En büyük özelliği ise mülkiyetin tümüyle Beytülmale yani Devlete ait olmasıydı. Böyle bir yapı da giderek -ticaretin ve sermayenin gelişip güçlenmemesi nedeniyle- feodalitenin yerleşmesine, merkezi iktidarın zayıflamasına yol açmakla kalmadı, aynı zamanda günümüze kadar sürüp gelmesine de sebep oldu, toprağa dayalı bu üretim biçimi hiçbir dönemde, ne yazık ki, değiştirilemedi. Halbuki bu gelişme Batı'da feodaliteden merkezi krallıklara oradan da parlamenter sisteme geçiş yönünde olmuş, bu gelişme de hiç kuşkusuz bugünkü Avrupa Birliğinin temellerini meydana getirmişti.¹³

Burada bir kere daha tekrarlayalım ki, Osmanlı İmparatorluğu, çıkış noktası olarak Avrupa'daki toprağa dayalı feodal yapıya benzer bir üretim biçimini benimsemiş, (bu noktada vergi toplama, toprağı işleme, savaş halinde asker donatma gibi benzer yapısal özellikleri hatırlatmak isterim) ancak ekonomik yönden sermaye birikimini gerçekleştirecek milli burjuvaziyi yetiştirememiş, ticaret azınlıkların eline geçmiş, dolaşısıyla servet, zenginlik ve özgürlük ilişkisi hiç kurulamamıştır.¹⁴ Böyle olunca, gene Batı'da olduğu gibi özel mülkiyete dayalı bir ekonomik

12 Doğaldır ki, burada Müslüman olmayan toplumu sistem dışı bırakıyoruz, yoksa o toplumun Osmanlı ekonomisine nasıl egemen olduğunu “Düyun-u Umumiye” olgusu nedeniyle çok iyi biliyoruz...

13 Osmanlı toprak düzeni ve mülkiyet anlayışı üzerine çok geniş bir bibliyografya olduğunu biliyoruz. Bunlardan önemli saydığımız bir tanesi için bkz. Suat Aksoy, 100 Soruda Türkiye'de Toprak Meselesi, Gerçek y., İst., 1969, s.20 vd. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğundaki sosyo-ekonomik gelişmenin özlü bir açıklaması için bkz.M. Soysal, age..14 vd.

14 Devlet düzeninin “gaza”ya dayalı, savaş yoluyla genişlemeyi ve toprak elde ederek daha fazla vergi toplamayı, bu yoldan İslamiyeti de yaymayı hedef alan bir anlayışı benimsediğini biliyoruz. Bkz. S. Aksoy, age. s.21, Taner Timur, Türk Devrimi, AÜSBF.y. Ank., 1968, s.20 vd.

düzen ve ona bağlı bir siyasal yapılanma da ortaya çıkmamış, hele sanayi devriminin kıyısından bile geçilememiştir.¹⁵

Hiç kuşkusuz, Osmanlı İmparatorluğu döneminde feodal yapıdan liberalizme (dolayısıyla parlamenter sisteme, hukuk devletine) geçilememesinin nedenlerini böyle bir çalışma kapsamında tüm ayrıntılarıyla ele almak mümkün değil. Konuya farklı değişkenler, belirleyicilerle yaklaşan sayısız eser var.¹⁶ Ancak burada gösterilmek istenen altıyüz yıl süren böyle bir devlet ve toplum bütünlüğünde Avrupa ile kimi zaman iç içe, kimi zaman yan yana bulunulmasına rağmen-bir ölçüde de olsa- katılımın, çeşitli şekillerde sağlanabilecek ilişkiler ağının (kültürel, ekonomik, siyasal gibi) kurulamamış, sağlanamamış olmasıdır. Batı'daki gelişmeler hep şüpheyle karşılanmış, nasıl bir evrim geçirdiği anlaşılammış, geleneksel Osmanlı düzeninin değerlerine dayalı toplum modeli içinde yaşam sürüp gitmişti.

B- Cumhuriyet Dönemi: Kuruluş ve Sonrası

Bu dönemi incelerken, çalışmamızın başında belirttiğimiz gibi sosyo-ekonomik ve siyasal verileri temel kriterler olarak ele alacağız, dönemin kısa tarihsel evrimini açıklarken konulara hep sosyal, siyasal ve ekonomik boyutlarıyla değinmeye çalışacağız. Böylece Cumhuriyet döneminde de neden geri kalmışlıktan kurtulamadığımızın, dolayısıyla neden Avrupa ile bütünleşmeyi sağlayamadığımızın nedenlerine de değinmiş olacağız.

İmparatorluktan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne geçişin temelinde Sivas Kongresi'nde alınan kararlar ile son Osmanlı Meclis-i Mebus an'ın kabul ettiği Misak-ı Milli ilkeleri bulunmaktadır. Misak-ı Milli'nin esasları Sivas Kongresi'nde belirlenmiş olup Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı 30 ekim 1918 tarihindeki sınırlarımız içinde kalan vatan topraklarının bölünemez, parçalanamaz bir bütün olduğunu düzenleyen madde benzer bir düzenlemey-

-
- 15 "Gerçekten Osmanlılarda devletin "mülk" biçiminde anlaşılması devlet müdahalesine sınırsız boyutlar kazandırıyor ve özel mülkiyetin statüsünü de tehlikeye düşürüyordu." Bkz. Taner Timur, Osmanlı Toplumsal Düzeni, AÜSBF y. Ank., 1979 s.175 vd. Halbuki John Locke on yedinci yüzyılın ortalarında şöyle sesleniyordu İngiltere'den; "İktidar, mülk sahiplerinin mülk sahiplerine verdiği bir yetkidir." Bkz.M. Akad-B. Dinçkol, ag.s114.
- 16 Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültelerinde okutulan Anayasa ve Kamu Hukuku kitaplarının yanı sıra şu eserlere de bakılabilir; Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, Bilgi, Ank., 1968, Niyazi Berkes,; Türkiye'de Çağdaşlaşma, Bilgi y. Ank., 1973, 100 Soruda Türkiye İktisat Tarihi, Gerçek y. İst., 1970.

le Misak'da yer almış, böylece ulus-devlet'in ülke unsuru sınırları ve o sınırlar içinde yaşayan halkıyla birlikte ortaya çıkmıştır.¹⁷ Bu oluşumda, sırası gelmişken, Atatürk'ün büyük payını ve önderliğini hatırlatmak isterim.

Bu Misak-ı tamamlayan bir de 17 şubat 1923 günü İzmir'de toplanan İktisat Kongresinde kabul edilen Misak-ı İktisadi bulunmaktadır, şimdi kısaca bu belgeyi ve Kongre'nin çalışma ortamını görelim.

“Kongre, bütün illerden gelen tüccar, sanayici, çiftçi, işçi vb. temsilcilerinden olmak üzere 1135 üye ile açılmıştır. Kongre'de istediklerini iyi bilen Avrupalılar ile Rum ve Ermenilerin yerini almaya istekli İstanbul tüccarı önemli rol oynamıştır. Bir araya gelerek İstanbul'da kurdukları “Milli Türk Ticaret Birliği”nin amacı da aynı yöndedir; Lövantenler ile Rum ve Ermenilerin ellerindeki ticari mevkiileri, milliyetçilikten yararlanarak ele geçirmek ve yabancı sermaye ile ortaklıklar kurmaktır.”¹⁸ Ne var ki Birlik, yalnız tüccarları değil, esnaf ve işçileri de örgütlenmiştir; “İstanbul Esnaf Birliği” ile “Türkiye Umum Amele Birliği”ni kurdurmuştur. Bunlardan Esnaf Birliği ad olarak kalmış, Amele Birliği ise hayli faaliyet göstermiştir.¹⁹ Bu “kurdurma”nın gerekçesi ise şöyle açıklanmıştır; barış yıllarında işçiler arasında çeşitli dernekler, partiler kurulmuştu. Bunlar zaferden sonra Türk-Sovyet dostluğundan yararlanarak faaliyetlerine devam etmişler, tüccara, yerli ve yabancı sermaye sahiplerine, zenginlere karşı işçide ve fakir halkta düşmanlık duyguları doğurtmaya çalışmışlardır. Burada amaç sınıf kavgası yaratmaktı; işçiler örgütlenecekler, burjuva sınıfı ile savaşıyorlardı. Halbuki sınıf kavgası milli davaya ihanet demektir, Biz henüz işçisiyle, tüccarıyla, sosyal sınıfları teşekkül etmemiş bir top-

17 Bkz. B. Dinçkol, age.s.75 vd. Burada ulus-devlete geçişte başlangıç saydığımız iki toplantının tarihlerine dikkatinizi çekmek isterim; Sivas Kongresi 4 Eylül 1919 da, Misak-ı Milli'yi kabul eden Meclis. de 28 ocak 1920 de toplanmıştır. Avrupa'da imparatorluktan ulus-devlete geçiş süreci on altıncı yüzyılda başlamıştır. Açıklama için bkz.M. Akad-B. Dinçkol, age.s.73 vd.

18 Bkz. D. Avcıoğlu, age.s.165 vd. Birliğin kurulmasında büyük emeği geçen Ahmet Hamdi Başar'ın şu açıklaması çok ilginç; “Nizamnamemize açıkça koyduğumuz gibi, devletin Türk tüccarı arasında şirketler, tröstler, konsorsiyumlar kurmalarını sağlayarak onlara ithalat-ihracat işlerinde bazı imtiyazlar tanınmasını istiyorduk. Liberal bir görüş ve serbest rekabet şartları içinde (...) devlet gücüne dayanan bir müdahelenin zorunlu olduğuna inanmaktaydık.” Bkz. Aynı yerde. Görüldüğü gibi, liberalizm kurulurken ticaretin millileştirilmesi temel amaç alınıyor, bu yönde devlet yardımı isteniyor, yani sistem -Batı'nın tersine' gene yukardan aşağı kuruluyor, nedeni basit, çünkü tüccarımızın elinde birikmiş sermaye yok...

19 Bkz. D. Avcıoğlu, ibid.s167.Metindeki” kurdurmuştur”sözcüğünü ben işaretledim.

lum olduğumuz için, yapacağımız iş, Türk olarak bu sınıfları yaratmak ve aynı zamanda bunların birbirlerine düşman olmamasına ve elbirliği ederek iktisat meydan muharebesini kazanmalarına çalışmaktı.²⁰

Açıklamadan kolayca anlaşılacağı gibi, ülkemiz savaştan çıktığı için azınlıkların elinde bulunan ticaret ve sanayi, devletin de yardımıyla, milli tüccar ve sanayicilerimizin eline geçmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır, gene sanayinin işlenmesi için gerekli işçi sınıfı da bulunarak örgütlenecek, birlikte el ele ülkenin kalkınması için çalışacaklardı. Bu anlayış Kongre'de kabul edilen Misak-ı İktisadi'ye bir ölçüde de olsa yansımıştır; getirilen hükümler hep kardeşlik, birlikte çalışmak, dürüstlük gibi ilkelere dayanmaktadır; "Türk halkı tahribat yapmaz, imar eder, çok çalışır, vaktite, servette ve ithalatta israftan kaçır, hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşmanımızdır, dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve müessesatına düşman olmayan milletlere daima dosttur, ecnebi sermayesine aleyhtar değildir, hangi sanatta ve meslekte olurlarsa olsunlar sevişirler, meslek ve zümre itibariyle el ele vererek birleşirler."²¹

Bu çerçevede gerek Ticaret gerekse Amele Birliklerinin getirdikleri kimi öneriler kabul edilmiş, gümrük himayesi, sanayin teşviki, tekellerden kaçınılması, yerli malı giyilmesi, büyük sermayeli ticaret ve sanayi bankaları kurulması, çiftçi ile tüccar ve sanayiciye kredi sağlanması vb.gibi kararlar hemen hemen oybirliği ile alınmıştır.

Görüldüğü gibi, böyle bir modelle kalkınmak, Batı'daki gelişme şemalarından hiç birisine uymamaktadır. Oradaki milli ticaret ve sanayinin kurulmasında toplumsal sosyo-ekonomik gelişmenin ve birikimin ortaya çıkması ve kendini kabul ettirmesi tarihsel evrimin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır ve yüzyıllar içinden süzülüp gelmiştir.

Hemen söyleyelim ki, Kongre'nin kararları hükümeti bağlayıcı değildir ama toplumdaki sosyal ve ekonomik örgütlenmenin niteliğini ve amaçlarını göstermektedir. Gerçekten toplantıda ne toprak reformundan, ne sendika ve grev hakkından söz edilmemiş, tüccarlar ve büyük çiftçi bütün kararlara ağırlığını koymuştur.²²

20 Bkz. ibid. s.167 de hem Birliklerin hem de Kongre'nin kurucusu A. H. Başar'ın açıklamaları.

21 Bkz. Diğer maddeler için s.169.

22 Bkz. ibidem. Gerçekten, çiftçi temsilcileri, boş çiftliklerin köylüler arasında paylaşılmasına oybirliği ile ve şiddetle karşı çıkmışlardır.

Bu noktaya gelince, ülkemizin sosyo-ekonomik yapısını, dolayısıyla siyasal iktidarların niteliklerini de etkileyen tarımda “büyük çiftçinin” yerini saptamak, neden toprak reformu yapılamadığını, güçlü bir sermaye birikimi sağlayarak sanayi toplumuna neden geçilemediğinin sebeplerini araştırmak gerekiyor.

Bilindiği gibi gelişmekte olan ve hâlâ daha tarıma, toprakta ağa düzenine dayalı ülkemiz için belki en iyi tanımlama; “tarımdan sanayiye, köylü toplumundan kentli toplumuna geçiş aşamasında”²³ olduğumuza ilişkin olanıdır. Gerçekten, bu konuda yapılan araştırmalar, son otuz yıl içinde (1960-1990 dönemini kastediyoruz) köylü nüfusun giderek azaldığını, buna karşılık şehirli nüfusunun arttığına işaret etmektedir. Örnek vermek gerekirse, 1960 da köylü nüfusun yüzde altmış sekizini oluştururken, 1990 da bu oran yüzde kırk bir'e düşmüştür.²⁴ Ancak bu gelişmede köyle ilgisini keserek kentlere yerleşen ama geleneksel köy değerlerine bağlılığını sürdüren, bu nedenle de kentleri de köylüleştirilen gecekondu nüfusunu da unutmamak gerekir. Köyden kente bu göçün temelinde de -öyle uzun boy- lu sosyolojik çözümlenmelere girmeden söyleyelim- gene topraktaki çarpık üretim ve mülkiyet ilişkisi ile toprak reformunun eksikliği yatmaktadır. Anayasa Mahkemesi de bir kararında ilginç bir gerekçeyle konuya açıklık getirmektedir; İmar ve Gecekondu mevzuatına aykırı yapılara SSK prim ve cezalarının uygulanmayacağına ilişkin 2981 sayılı Yasanın 19. md. hükmünü incelerken önce gerekçesini ele almaktadır; 2981 sayılı Yasanın getiriliş nedenleri Yasanın genel gerekçesinde özetle şöyle açıklanmaktadır; “...yurdumuzda bir imar kargaşası mevcuttur. Büyük şehirlerimizdeki imar mevzuatına aykırı yapılaşma ise düzenli yapılara oranla daha büyük boyutlara ulaşmıştır. Hızlı nüfus artışına, katlanarak büyüyen şehirleşme olayına karşılık inşaata hazır arsa arzı ve sosyal konut üretimi yeterli ölçü ve oranda gerçekleştirilememiştir.... Ekonomik ve sosyal nedenlerle şehirlere göç eden vatandaşların çoğunluğunun *asgari fen ve sağlık koşullarına uygun olmasa dahi bir barınağa sahip olma istekleri bugünkü çarpık yapılaşmanın sebeplerini oluşturmuştur.* Aynı düzensizlik sanayi, turistik ve benzeri yapı ve tesisler açısından da söz konusudur.”²⁵

Yasa koyucunun gerekçesi, ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekono-

23 Bkz. A. Dinçkol, age.s.88. de Gülten Kazgan'ın tanımlaması.

24 Bkz. A. Dinçkol, age.s.90.

25 Anayasa Mahkemesinin E: 86/16, K: 86/25 21.10.1986 Tarihli kararı için bkz. AYMKD., Sy: 22, s.287.

mik koşulları büyük bir samimiyetle açıklamakta, gözler önüne sermektedir; yurdumuzda büyük bir imar kargaşası vardır, bu nedenle hesapsız, plansız ve ilgili mevzuata aykırı bir yapılaşma kentlerin çevresinde sürüp gitmektedir, bunun sebebi kente göç eden vatandaşlarımız olup hızlı kentleşmeye zamanında gerekli önlemlerin alınmamasının sonuçlarına katlanmaktadır, onlar da kendi başlarının çaresine bakarak kendilerine-fen ve sağlık koşullarına uymasa da- (büyük olasılıkla da kamu arazilerine) birer barınak yapmışlar, içine girip oturmuşlardır. Yasanın SSK prim ve cezalarının ödenmemesini istediği inşaatlar işte bunlardır. Ancak gene yasa koyucunun gerekçesinden bu kapsam içine sanayi ve turistik tesislerin de girdiğini anlamaktayız ki bu durum daha vahim bir başka yasa dışı oluşuma işaret etmektedir; gecekonduların yanı sıra kazanç sağlama amacı ile yapılan başka tür inşaatların varlığı... Hemen ilave edeyim ki, bu vatandaşlara tapuları hazırlanıp dağıtılana kadar kendi beyanlarına güven esasına göre (tapu tahsis belgesi) verilmesi, imar planları yapıldıktan sonra tapularının dağıtılması esaslı gene Yasa ile kabul edilmiştir.²⁶

Yasa hakkındaki bu açıklamadan sonra şimdi de Anayasa Mahkemesi'nin kararına bakalım. Yüksek Mahkeme konuya önce SSK'nın toplaması gerekirken Yasa hükmüyle yoksun kaldığı prim gelirleri açısından yaklaşıyor, bunun için 506 sayılı Yasa hükmüne göre kimlerin hangi koşullarda sigortalı sayılacağını inceliyor, sonra da konuya AY.nın 5.md. açısından yaklaşarak şu yorumu getiriyor; “Kişinin sosyal güvenliğini sağlamak için gerekli tedbirleri almak ve teşkilâtı kurmak devletin görevidir. (...) devletin bu alanda kaynağı belirlemek, yeni kaynaklar yaratmak, kimilerinden vazgeçmek, (...) hususunda geniş takdir yetkisine sahip olduğu söz götürmez. Kurum kaynaklarının yetmezlik gösterdiği alanlarda ona yardım edecek olan yine devlettir.”²⁷ Zaten “düzensiz ve çarpık yapılaşma sonucu inşa edilmiş sayıları büyük rakamlara ulaşan ve çok büyük bir kesimi gecekondu niteliğinde, daha ziyade işçi çalıştırılmadan karşılıklı yardımlaşma suretiyle yapılmış yapı sahiplerinin gerçekte Sosyal Sigortalar Kurumuna prim borçlusu sayılmalarının doğru olamayacağı gibi bir düşünceye dayandığı söylenebilir.”²⁸ Bu ve benzer gerekçelerle Yüksek Mahkeme 2981 sayılı Yasanın 19 maddesinin imar ve gecekondu mevzuatına aykırı yapılara SSK prim ve cezala-

26 Bkz. ibid. s. 288.

27 Bkz. ibid. s. 291

28 Bkz. ibid. s. 290.

rının uygulanmamasına ilişkin hükmünü Anayasa'ya aykırı bulmuyor ve iptal etmiyor.

Bu noktaya gelince, ortaya çıkan tabloyu yeniden özetlemek ve değerlendirmek gerekiyor; yasama organı, 2981 sayılı Yasa'nın 19.maddesinde bir değişiklik yapıyor ve nedenini de gerekçesinde açıklıyor; ülkemizde hızlı nüfus artışı devam etmektedir, köylerde yaşayan vatandaşlarımız geçinemediklerini görünce (Yasanın diliyle ekonomik ve sosyal nedenlerle) şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Ancak bu göçe karşılık devlet gerekli hazırlıkları yapamamış, yeterli ölçüde sosyal konut üretimini gerçekleştirememiştir. Öte yandan belediyeler de fiziki planlama yapmamış, nitelikli teknik eleman yetiştirmemiş, konuyla ilgili olarak vatandaşları yeterince bilinçlendirmemişlerdir. Burada devletin yürütme organının -yukardan aşağıya uzanan bir çizgi içinde -ilgili bakanlıklar ve belediyeler olarak köyden kente göçü gözlemlediği ama gerekli önlemleri alamadığı anlaşılıyor.

Kente gelenler durumu görünce asgari fen ve sağlık koşullarına uygun olmasa da bir BARINAĞA sahip olmak, başlarını o barınağa sokabilmek için kendilerine gecekondu yapıyorlar, (Yasa'nın isminden anlaşılacağı gibi devlet bunlarla ilgili mevzuat oluşturuyor) kentlerin etrafını çeviren bu yapılar ilgili mevzuata tümüyle aykırı olduğu gibi hem imar kargaşasına hem de bugünkü çarpık yapılaşmaya sebep oluyorlar. Burada dikkatleri çeken husus, vatandaşların kente geldiğinde belediye hizmetlerinden yoksun, alt-yapısı bulunmayan mahalleler oluşturarak kendi aralarında yaşamaya başlaması, başka deyişle kendi başının çaresine bakmasıdır.

Tam bu noktada yasama organı durumu görerek müdahale ediyor, o zamana kadar gerekli önlemlerin alınmadığını görüyor ve hazırlayıp kabul ettiği bir yasal düzenlemeyle bu nitelikteki yapılardan SSK prim ve cezalarını almayarak kendini bir gelirden mahrum ediyor, ancak kendisine başını sokacak barınak yapmış olan vatandaşa da böylece (biraz "çarpık "da olsa) katkıda bulunuyor. Bu arada asıl aynı yasa kapsamına girerek sanayi ve turistik tesis kuranlar da yeni yatırımcılar ve işletmeciler olarak yerlerini alıyorlar.

Son olarak yargının kararına baktığımızda, onun da yasamanın bu düzenlemesini takdir yetkisinin bir sonucu olarak kabul ettiğini anlıyoruz; zira herhangi bir alanda kaynak yetmezliği ortaya çıktığı zaman bunu karşılayacak olan yine devlettir, takdir kendisininindir. Yukarda gördüğümüz Yasa'nın genel gerekçesine uygun olarak yüksek yargı da ilginç bir gerek-

çeyle katkıda bulunuyor; bu barınaklar ve tesisler “daha ziyade işçi çalıştırılmadan karşılıklı yardımlaşma suretiyle yapılmış”lardır.

Görüldüğü gibi, köyden kente göç gibi çok boyutlu sosyo-ekonomik bir olgu yıllardır incelenmemiş, nedenleri, çözümleri araştırılmamış, bir kere vatandaşın kente yerleşmesi ortaya çıkınca, bu durumu meşrulaştıracak yasal bir düzenleme ile yetinilmiş, yasalara uymayanlara prim verilmiş, kısaca yasama, yürütme ve yargı böylece sorunun üstünü örtmeyi tercih etmişlerdir.

Ne var ki, köyden kente göçün nedenlerine tarihsel ve ekonomik açıdan yaklaştığımızda orada toprak ve tarım reformunun bulunduğunu görürüz. Şimdi kısaca neden bu reformun yapılamadığını inceleyelim.

C- Toprak ve Tarım Reformu

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçmenin temel taşlarından olan bu reformun gerçekleştirilememesi yüzünden ülkemiz hâlâ daha az gelişmişlikten kurtulamamıştır. Biraz sonra göreceğimiz gibi, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana birkaç kez girişimde bulunulmuş ancak nedense bu çabalar her defasında tamamlanamadan yarım kalmış veya bırakılmıştır.

Toprak reformu denilince, geniş toprak mülkiyetinin, belirli bir tavan sınırdan yukarısının kamulaştırılarak, topraksız ya da az topraklı köylülere dağıtımı anlaşılır.²⁹ Tarım reformu ise ikinci dünya savaşından sonra ortaya çıkmış olup, salt toprağın dağıtılmasının yetersiz olduğu, bunun yanında dağıtımdan sonra tarımsal hayatın ve üretimin düzenlenmesi gerektiği düşüncesinden doğmuştur. Kredi ve pazarlamada kolaylıklar, tarımsal vergiler, teknik eğitim, sulama, gübreleme gibi önlemler böyle bir anlayışın içine girmektedir.³⁰

Ülkemizde toprak reformu konusunda atılmış ilk ciddi adım, 1945 yılında çıkartılan “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” olup 1973 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Kanunun en önemli maddesi olan 17.md.ye göre büyük toprak sahiplerinin arazilerinin ortakçı, yarıcı ve tarım işçilerine da-

29 Bkz. S. Aksoy, age.s.128.

30 İbid.s.129. Cumhuriyet dönemindeki toprak reformu girişimleri için bkz. A. Dinçkol, age.s.110-113. Ne yazık ki Atatürk'ün tüm çabasına ve arzusuna rağmen 1924, 1927 ve 1934 tarihlerinde yapılan girişimler, yeterli örgütlenmeye gidilmediği için başarısız kalmış.

ğıtılmak üzere kamulaştırılabilecektir “Ne var ki, feodal-benzeri bağımlılık ilişkileri ile işletilmekte olan büyük arazi mülklerinin tasfiyesine ve özel toprak mülkiyetinin istimlakine ilişkin hükümler uygulanamadı.”³¹ Bunun yerine tarımda tohum kullanımı, gübreleme, kredilerin artırılması gibi konularla uğraşılmış, 1950 ve 1955 yıllarında Kanun'da yapılan değişiklikle dağıtılan topraklar hazineden ayrılmış, az topraklı bir çok yeni çiftçi ailesi yaratılmış, sonuçta da bu eksik ve yetersiz uygulamalar sonucu dağıtılan topraklar büyük toprak sahiplerinin eline geçmiş, reform gerçekleştirilememiştir.³²

Kurtuluş savaşından sonra başlayan bu çekişme, 1960 devriminden sonra yeniden gündeme gelmiştir. Çağdaşları arasında en iyilerinden olan 1961 Anayasası'nın getirdiği sosyal devlet anlayışı, Planlı Kalkınma ilkesinin kabul edilmesi, 1950-1960 dönemini tek parti iktidarı gibi yöneten Demokrat Parti yöneticilerinin toprak ağası kimliklerinin hükümetin her tasarrufunda ortaya çıkması sonunda toprak reformu konusunda yeni bir düzenlemeye gidilmesi gerektiği düşüncesinin Devrimi yapanlar arasında ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Bu anlayışın bir sonucu olarak bu dönemde çok sayıda çalışma yapılmış, sonunda bunlar 1972 tarihli ve 1617 sayılı “Toprak ve Tarım Reformu Ön tedbirler Kanunun”da ifadesini bulmuştur.³³ Bu Kanunun amacı, daha sonra çıkarılacak bir toprak reformu kanununun etkisizleşmesini önlemektir, zira daha 60 lardaki Kurucu Meclis zamanından başlayıp sonraki koalisyonlar döneminden geçerek mevcut siyasal iktidarlar yasanın gücünü ve etkisini azaltmaya çalışmışlar, giderek bu çok önemli çalışmayı sulandırarak “tarım reformu”na dönüştürmeyi başarmışlardır.³⁴

Öte yandan bu Kanun, 19 temmuz 1973 tarihinde yürürlüğe giren “Toprak ve Tarım Reformu Kanunu”na kadar yürürlükte kalarak reformu önleyecek önlemlerin alınmasına engel olmuştur. 1945-1973 tarihleri ara-

31 İbid.s.115. Kanun uygulanmadığı gibi, Adnan Menderes, Emin Sazak, Halil Mentеше gibi büyük toprak sahiplerinin öncülüğünde Demokrat Parti karşı bir siyasal hareket olarak ortaya çıkmıştır.

32 İbid.s.115-116. Bkz. S. Aksoy, age.s.63.

33 Bu konuda geniş açıklama için bkz. A. Dinçkol, age.s.116 vd. Burada bir noktaya dikkati çekmek istiyorum, gerek 1960 devrimini yapan gerekse 1971 muhturasını veren silahlı kuvvetler komutanları her defasında bu konuya eğilmişler, çözüm getirmek istemişler ancak büyük toprak sahiplerinin direnişiyle karşılaşmışlardır.

34 Bkz.İbid.s.117.

sında 28 yıllık sürede yürürlükte kalan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu zamanında 432.117 aileye 2.2 milyon hektar toprak dağıtılmıştır. Ancak bu işlem sırasında hep hazinenin elindeki topraklar dağıtılmış, ağaların elindeki toprağa hemen hiç dokunulmamıştır. Çok aileye toprak dağıtılın ilkesi uygulamaya çalışılınca, rasyonel şekilde işletilmeyecek ölçeklerde küçük işletmeler ortaya çıkmış, bunlar da sonunda toprak ağaların eline geçmiştir.³⁵

Biraz önce belirttiğimiz gibi, 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle 1945 tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanununu yürürlükten kalkmıştır. Ne var ki bu yeni yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte gene ortalık karışmış, TBMM deki muhalif grup Anayasa Mahkemesine iptal davası açmış, Yüksek Mahkeme 1757 sayılı Kanunun kimi maddelerinin TBMM 'den geçirilmediği gerekçesiyle usulden olaya yaklaşp tümünü iptal etmiş, kararın da bir yıl sonra yürürlüğe gireceğini hükme bağlamıştır.³⁶

Konuyla ilgili en önemli gelişme ise 1982 Anayasası ile getirilen düzenlemedir. Anayasanın 44.md. "Toprak Mülkiyeti" başlığı altında şu hükümleri getirmiştir; "Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, (...) ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. (...) Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yer altı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz.

Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkalarına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerle mirasçuları tarafından işletilebilir."

Maddenin gerekçesine baktığımızda, "tarım reformu gereğı toprak dağıtımının ilkelerinin belirtildiğı" açıklanmaktadır. Ayrıca "toprak dağıtımının, toprakların ekonomik optimal büyüklüklerin altına düşmesi, ülke ekonomisinin tarımdan beklediğı amaçlar ve bizzat korunan şahısları zarara uğratar." denilerek büyük toprak sahiplerinin korunduğı anlaşılmaktadır. Gene maddeden Devletin hangi toprakları topraksız köylüye dağıtacağı anlaşılmamaktadır. Milli Güvenlik Konseyi'nin değişiklik gerekçesin-

35 İbid.s.119.

36 Bkz. E.: 73/42. K.: 76/48.19.10.1976 tarihli karar için AYMKD.sy.14, s.301 vd. Bkz.İbid.s.120-121.

den maddenin Konsey'de değiştirildiği anlaşılmaktadır. İlk şekline göre “tarım reformu gereği olarak uygulanacak toprak dağıtımında, o yöredeki Devlete ait amaca uygun topraklarla ıslah yoluyla tarıma elverişli hale sokmaya müsait topraklardan ve özel mülkiyete ait olup işletilmeyen veya verimsiz işletilen toprakların bu amaçla kamulaştırılmış olan kısımlarından yararlanılır” denilerek yasa koyucu nasıl bir toprak reformu öngördüğünü açıklamaktadır. Buna göre dağıtımına esas alınacak toprak, öncelikle Devletin toprağıdır. Özel mülkiyete ait toprakların ise kamulaştırılmış kısmı dağıtımına esas olacaktır. Ancak bu madde Konsey'de”toprak reformunun uygulanmasına engel olabilecek biçimde düzenlenmiş bulduğundan” değiştirilerek 44.m.d.nin yukarıda gördüğümüz metni ortaya çıkmıştır. Burada da büyük özen gösterilerek toprak sahiplerinin yerleşik düzeninin değişime uğramaması için gerekli önlemlerin alındığı madde metninden anlaşılmaktadır. Şimdi de bir anayasal kurum haline gelen toprak reformunun yasayla nasıl uygulamaya taşındığını görelim.³⁷

1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu'nun iptalinden sonra yapılan ilk düzenleme 22 Kasım 1984 tarih ve 3083 sayılı “Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu” olmuştur. Ancak yasayla ilgili “Uygulama Yönetmeliği” de çıkarılmasına ve ilk uygulama yeri olarak da Şanlıurfa ili seçilmesine rağmen reformun uygulanması Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) nin gerçekleşmesine bağlanmış, ondan sonra da konuya ilişkin tüm programlar 1988 yılı programının uygulanmasına dair Bakanlar Kurulu kararıyla beklemeye alınmıştır.³⁸

Tarımda son durumu görmek için Devlet İstatistik Enstitüsünün bu konudaki çok yeni bir çalışmasını ele almak gerekiyor. DİE tarafından 28 Mayıs-30 Eylül 2001 tarihleri arasında uygulanan VII. Genel Tarım Sayımı sonuçları, konumuzla ilgisi doğrultusunda, şöyle sıralanabilir:

- DİE, tarım sayımlarının genel amacını açıklarken şu tespiti yapmaktadır; “Tarım Sektörü Gayri Safi Milli Hasılamızın yaklaşık % 13'ünü oluşturmakta ve nüfusun önemli bir kesimi hâlâ geçimini tarımla sağlamaya devam etmektedir.”

37 Bkz. A. Dinçkol bu düzenlemeyi anayasal bir kurum olarak alıyor, age.s.122. Ne var ki, böyle bir düzenlemenin tarihteki örneklerinden farklı olarak topraktaki feodal ilişkileri sona erdireceği söylenemez, nitekim öyle de olmuştur.

38 Bkz. ibid.s.123-124. Konuyu bir sosyal güvenlik sistemi olarak ele alan Dinçkol'un görüşü için bkz.s.130 vd.

- Sayım sonucuna göre tüm köyler ve nüfusu 25.000 den az olan il ve ilçe merkezlerinde tarımsal faaliyetle uğraşan 4.106.983 hane halkı ile 221.562.345 dekar işlenen arazi tespit edilmiştir.

- Toplam hane halkı sayısı 6.189.351, toplam arazi 668.781.782 dekar'dır. Bu durumda toplam arazinin sadece %33,13'ü, tarımsal faaliyette bulunan hane halkının %66,36'sı tararımdan işlenmektedir.

- Toplam hane halkı içinde tarımsal faaliyette bulunan hane halkı oranının en yüksek olduğu bölge %80,82 ile Kuzeydoğu Bölgesi, en düşük olduğu bölge ise %43,47 ile Marmara Bölgesidir. Gene tarımsal faaliyet açısından Karadeniz Bölgesi %77,65 ile ikinci, Ortadoğu Bölgesi %75,55 ile üçüncü, Güneydoğu Bölgesi %74,35 ile dördüncü, Ortadoğu Bölgesi ise %74,28 ile beşinci durumdadır. Ege ve Akdeniz bölgelerinde bu oran % 60'lar civarındadır.³⁹ Rakamlardan anlaşılacağı üzere Ege, Marmara ve Akdeniz Bölgelerinde tarımsal faaliyette bulunan hane halkı oranı Türkiye ortalamasının altında gerçekleşmiş olup özellikle Marmara Bölgesinin sanayi, öteki iki bölgemizin de turizm gelirleri nedeniyle sıralamanın dışında kaldığı söylenebilecektir.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün yukarıya aldığımız açıklamaları ve istatistiklerine baktığımızda ülkemizde tarım kesiminin hâlâ daha 9 bölgemizden altısında egemen olduğu, halkın geçimini bu yoldan sağladığı anlaşılmaktadır. Böyle olunca, hem toprak reformunun, tüm yasal düzenlemelere rağmen, işlerlik kazanamadığı, hem de sanayi toplumunun henüz tüm kurumlarıyla kendisini gösteremediği anlaşılmaktadır.

Konuya son olarak bir de şehir ve köy nüfuslarındaki artışlar açısından bakmak istiyorum. Bunun için gene DİE'nün 1990 ve 2000 yılı nüfus sayımları rakamlarını ele almak gerekiyor.

1990 seçimlerinde toplam nüfus; 56.473.036, şehir nüfusu; 33.656275, köy nüfusu; 22.816.760. Açıkça görüldüğü gibi, köy nüfusu, şehir nüfusunun üçte ikisi oranında. Halbuki 2000 yılı sayımına baktığımızda şehir nüfusunu; 44.109.336, köy nüfusunu ise 23.735.567 olarak görüyoruz.21.yüzyıla girerken ülkemizde köy nüfusunun şehrine oranı artık yarıdan çok az fazladır. Gene bu istatistiğe göre şehirlerde yıllık nüfus artış hızı %27.04, köylerde ise %3.95. dir. Bu oran, bölgelere baktığımızda örneğin Marmara Bölgesinde birbirine yakın rakamlarla açıklanır-

39 Bkz. DİE 2001 Yılı Genel Tarım Sayımı sonuçları için <http://www.die.gov.tr>. TARIM.

ken, (%28-%20 gibi), Ege Bölgesinde %23-%5, Akdeniz Bölgesinde %25-%15 iken, Karadeniz Bölgesinde %21-%eksi 11, Doğu Anadolu'da %35-%eksi 6, Güneydoğu Anadolu'da %36-%7, İç Anadolu'da %22-%2 oranlarındadır. Buradan da anlaşılacağı gibi artık köylerde nüfus azalmakta, eğitim, beslenme, geçim sıkıntısı gibi nedenlerle şehirlere göç gittikçe artmaktadır.⁴⁰ Bütün bu rakamların bize gösterdiği bir gerçek var; ülkemiz insanı geçim sıkıntısı gibi yoksulluk, eğitim, sağlık, barınma gibi yoksulluklar nedeniyle artık köyde yaşamak istememekte, Batı'da olduğu gibi köy-kent farkı ortadan kaldırılamadığı için, daha iyi bir yaşam düzeyine kavuşmak amacıyla kente göç etmektedir.

Buraya kadar yaptığım açıklamaları özetlemek gerekirse, sonuç olarak şunlar söylenebilir; toprak ve tarım reformu bugüne kadar yapılamadığı için ekilebilir tarım arazileri rasyonel biçimde işletilememiş, tarıma makine-yani sanayi- yeterli ölçüde girememiş, büyük toprak sahipleri üretimi hep kendi anlayışlarına göre yönetmiş, bu yüzden randımanlı ürün alınamamış, giderek köyden kente göç başlamış, kentlerin nüfusu artarken köyler küçülmüş, ancak kentlerde de sanayileşme bir türlü gerçekleşemediği için kentlerin etrafında geçim savaşı veren işsizlerin oluşturduğu köylü mahalleleri oluşmuş, bu oluşum da, yukarıdaki Anayasa Mahkemesi Kararında görüldüğü gibi, çarpık kentleşmelere yol açmış, eski kentliyle köyden gelenler arasında kültür farklılıkları ortaya çıkmış, bu da toplumda suç oranlarının artmasına, giderek mafya tipi soygun çetelerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bu gelişme, geleneksel değerlere bağlı toplumun bu kesimi üzerinde politika yaparak varlığını sürdüren siyasal partilerin de işine gelmiş, çalışmalarını benzer söylemlerle bu defa kentlerin etrafındaki "beldelere" yerleşen bu toplum kesimine yöneltmişlerdir. Böyle olunca, bir türlü kendi toprağına, kendi ürününe sahip olamamış, evrensel değerlere ve gelişme kurallarına ayak uyduramamış bu topluluk, neden, nasıl geri kaldığını anlayamadan dinsel sembollerle (çarşaf, başörtüsü gibi) kutsal değerler üzerine dayalı bir propagandayla karşısına çıkan siyaset aktörleri arasında -tıpkı köyünde olduğu gibi-seçme yapma zorunda kalmıştır. Ne var ki bu

40 Bkz. DİE. NÜFUS sitesi. Bölgelere göre ayırımda ana rakamlar alınmıştır. Burada ilginç olan Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde nüfus artış hızının eksilere düşmesi, buna karşılık şehirlere artmasıdır. Kanaatimce sanayileşmenin ülke düzeyinde gerçekleşmemesi, sınırlı toprağı olan köylünün gereğince işleyememesi gibi nedenlerle bu bölgelerde kente göç daha büyük ölçülerde ortaya çıkmıştır.

kesimin güncel sorunu artık işsizlik ve enflasyonun getirdiği geçim sıkıntısı olgusunda görüldüğü gibi **ekonomiktir**, siyasetin yeni arenasını da bu alanda kurulacaktır.

1789 yılında devrimini -öteki Avrupa ülkelerine örnek olacak şekilde- tamamlayan Fransa modelinde gördüğümüz toprak reformu-sanayi devrimi-tarımın makineleşmesi ve feodal yapının ortadan kaldırılarak hem kilisenin kendi yerine çekilmesi, hem de laikliğin tüm kurumlarıyla işlerlik kazandığı endüstriyel toplum yapısı ülkemizde bugüne kadar kuramadığı için işte karşımıza yukarıda anlattığımız tablo çıkmıştır. M. Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet'le birlikte bize sunduğu sosyal devrimlere karşı çıkmak yerine onları sürdürüp topluma yerleştirebilecek kuşaklar yetişirebilseydik "gelişmişlik" yolunda Avrupa ile diyaloga girebilecek daha iyi bir yerde olacağımıza hiç şüphe yoktu. Halbuki 3 Kasım seçimlerine hazırlanılan dönemde Doğu ve Güneydoğu'daki illerimizdeki aşiret oylarının paylaşılması için partilerce gene hesaplar ve pazarlıklar yapılmış, aşiret reisleri ile şeyhlerin partilere göre dağılımına ilişkin listeler gazetelerde yer almıştır.⁴¹

Böyle bir gelişme çizgisi içinde yazının başında alıntı yaptığım Voltaire'in özgürlük-ticaret-zenginlik formülünün geçerli olamayacağı anlaşılmaktadır. Aynı doğrultuda liberal ve sosyal demokrasi ile parlamentarizm de kendi doğal temellerine oturamayacak, bütün kurumlar bir anlamda "Devlet" eliyle ve olanaklar elverdiği ölçüde topluma sunulacaktır, ama toplumun bu konuda fazladan hiçbir çabası olamayacak, zaten gerek de duyulmayacaktır, çünkü mülkiyet ve zenginlik kavramlarının farkına XX.yüzyılın ikinci yarısında varılacak, özgürlük kavramının uygulamaya taşınabilmesi için de 1961 Anayasasına kadar beklenecektir..⁴²

41 Tarıma ve aşiret düzenine dayalı sosyo-ekonomik yapının geçerli olduğu doğu ve güneydoğu ağırlıklı bu illerin listesi için bkz. Hürriyet, 24.9.2002, s.20'de "900bin aşiret oyu hangi partiye gidecek". Gene aşiret reisleri ve şeyhlerin hangi partilerden Meclis'e gireceklerine ilişkin liste için bkz. Hürriyet, 26.9.2002, s.21'de "Aşiret reisleri ve şeyhler Meclis'e - Güneydoğu'da 12 ilde 60dan fazla aday var."

42 Nitekim çalışmanın başından beri tespit etmeye çalıştığım sosyo-ekonomik yapıya ilişkin verilerin doğruluğu 3 Kasım seçimlerinde ortaya çıkmış, din referanslı AKP Anadolu'nun kırsal kesiminden ve kentlerdeki varoşlardan aldığı oylarla 363' milletvekili çıkartarak tek başına iktidara gelmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ise büyük ölçüde DEHAP, barajı aşamamasına rağmen, öne çıkmıştır. Bkz.4 ve 5 Kasım tarihli gazeteler.

D- Ulus-Devletten Globalleşmeye Geçiş Sürecinde Avrupa Birliği'nin Katılım Kriterleri ve Türkiye

Bu sürecin incelemesine geçmeden önce, Osmanlı döneminden miras kalan “ümme” anlayışına karşı Atatürk'ün getirdiği “misak-ı milli” anlayışının sonucu olan ulus-devlet kavramını benimseyen Anayasa Mahkemesi'nin görüşünü açıklamak gerekiyor.

Gerçekten, Yüksek Mahkeme bir kararında konuya ilişkin kanaatini şöyle açıklıyor: “Türkiye Cumhuriyeti tekil devlet esaslarına göre kurulmuş, bütünlüğe dayanan devletlerdendir. (...) Böylece ülke, ulus ve egemenlik, bir bütünlük ve uyum içinde gözetilmesi gereken kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır.”⁴³ Gene bir başka kararında “Devlet tek, ülke tüm, ulus birdir.” diyerek ⁴⁴ tekil devlet anlayışına dayalı ulus-devlet görüşünü ve onun öğelerini ısrarla savunmaktadır.

Bu kararları açıklamamızın bir nedeni var; ülkemiz bir yandan Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararlar doğrultusunda tekil ulus-devleti ve egemenliğini sıkı sıkıya koruyacak, ama öte yandan ülke, sınır ve egemenlik anlayışının bir yana bırakıldığı, yasama, yürütme ve yargıda yetkili organlarca verilen kararları aynen uygulayan Avrupa Birliği'ne “entegre” olmaya çalışacak. Şimdi bu çerçevede önce global toplumun ne olduğunu, sonra da AB'nin Kopenhag kriterleri ışığında nereye geldiğini görelim.

Global toplum ya da “küreselleşme olgusu”nun tarihsel temelleri çok eskilere, eski Yunan'da Helenistik okullar içinde yer alan Stoacılara kadar uzanır.⁴⁵ Bütün insanları aynı evrensel mantığa bağlı kardeşler olarak gören bu düşünce akımı, dünyayı da tek bir devlet yani kosmopolis olarak ele alır; aynı evrensel ülkede yaşayan dünya vatandaşları.⁴⁶ Ancak tarihsel evrimin verileri açısından son otuz yıla baktığımızda, karşımıza uluslararası sermayenin ve yeni pazar ekonomisinin devreye soktuğu ekonomik program çıkar. Programı uygulayacak olanlarsa, çokuluslu şirket-

43 Anayasa Mahkemesi'nin 10.7.1992 günlü kararı için bkz.25.10.1992 tarih ve 21386 sayılı R. G.

44 Bkz. E: 93/2, K: 93/3, için 9.8.1994 tarihli R. G. Burada Anayasa'nın 6.md.nde yer alan egemenlik anlayışını da hatırlatmak isterim.

45 Konunun tarihsel gelişimi ve özlü bir açıklaması için bkz. Genel Kamu Hukuku, age.s.174 vd. da Rukiye Akkaya'nın yazdığı bölüm.

46 Bkz. M. Akad-B. Dinçkol, age.s.30-31. Özellikle Avrupa Birliği'nin kuruluş düşüncesiyle benzerliğine dikkat edelim.

lerdir. Söz konusu şirketlerin uluslar arası pazar ve üretim ilişkilerinde temel üretim stratejisi bölgesel olsa da pazar tüm dünyadır, özellikle de üçüncü dünya ülkeleri...⁴⁷ Krizin nedeni de burada gizli; üretim artmış, ancak tüketim, çeşitli nedenlerle azalmış, pasta büyümüş, ancak pazar daralmış, tüketici kitlesi sabit kalmıştır, çünkü satın alma gücü düşmüştür. Bu noktada karşımıza ulusal şirketleri basamak olarak kullanarak çokuluslu yeni, dev firmalara dönüştüren ekonomik güç çıkar, bunların faaliyet alanı da artık devletler değil, bölgeler ve bütün dünyadır. Dünyanın vergi ve ucuz işgücü açısından yüksek kazançlı yerlerine konumlanırlar, ekonomik olduğu kadar siyasi bir yönetim stratejisini beraberlerinde getirirler.⁴⁸ İşte üçüncü dünya ülkelerinin önemi de burada karşımıza çıkar; bu ülkelerin sermaye ve yatırıma ihtiyaçları vardır, çokulusluların da oradaki ucuz işgücüne ve sınırlı da olsa tüketim toplumuna. AB'nin genişleme, eski Sovyet'lere bağlı olan devletlerle programına aldığı öteki devletleri de Birliğe katma politikasının temelinde kanaatimce bu zorunluluk bulunmaktadır. Sanayileşmiş olanların sanayi kurumlarından, tarımla geçinenlerin tarım ürünlerinden yararlanacak, gerekirse bu ülkelere ekonomik yardım yapılacak, enflasyon oranı düşürülecek, kendi ürünlerine "serbest rekabet" ilkesi gerekçe gösterilerek yeni pazarlar bulurken, toplumların satın alma gücünü de yükselterek gittikçe daralan "pazar ekonomisi" ni tekrar canlandırmaya çalışacaktır. Bu aşamada durağanlıktan kurtulmak için yapabileceği pek fazla şey de bulunmamaktadır.⁴⁹

Bu noktada artık AB - Türkiye ilişkilerinin genel çizgisine bakmak gerekiyor. AB Konseyi hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi'nin Giriş kısmını 3.maddesinde "Topluluk yardımı, temel unsurların karşılanması ve özellikle Kopenhag Kriterlerinin yerine getirilmesi koşuluna bağlıdır." dedikten sonra bir dizi öneri, telkin ve tavsiyede bulunmaktadır.⁵⁰ Öte yandan, AB Ulusal Programı'nın giriş kısmında ülkemizin Cumhuriyet'in ku-

47 Bkz. ibid. s. 175.

48 Bkz. ibid. s. 176.

49 Avrupa Birliği, Kıbrıs sorununda çözüme zaman tanımak amacıyla 10 ülkeli ilk genişleme dalgasını 4 ay erteledi. Buna göre Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Litvanya, Letonya, Estonya, Slovenya, Kıbrıs Rum Kesimi, Malta 1 Ocak yerine 1 Mayıs 2004 tarihinde Birliğe dahil olacaklar. Romanya ve Bulgaristan ise 2007 de katılarak Balkanları temsil edecekler, Türkiye'ye henüz tarih verilmemişine göre AB sınırı çizilmiş olacak. Bkz. Hürriyet, 19.11.2002, s.14.

50 Bkz. Milliyet, İnternet-Siyaset-Belge. 22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesinde kabul edilen belge.

ruluşundan günümüze geçirdiği sosyal, ekonomik, siyasal evreler özetlenirken ekonomik yapıya ilişkin hedefler şöyle gösterilmektedir; “mali sektör reformu, tarım reformu, sosyal güvenlik reformu gibi yapısal değişikliklerin tamamlanması ve özelleştirme sürecine hız verilmesi. Türkiye, Kopenhag ekonomik kriterlerine bu hedeflere ulaşmak suretiyle uyum sağlayacaktır.”⁵¹ Görüldüğü gibi ülkemiz ekonomik alanda alınacak bir dizi önlemin içinde seksen yıldır bir türlü gerçekleştiremediği tarım reformunu da saymakta ve bu reformun Kopenhag kriterlerine ulaşmada temel araçlardan biri olduğunu burada bu defa AB'ne katılma perspektifinde öne çıkarmaktadır. Bir başka deyişle bugüne kadar bir türlü gerçekleştiremediği ve acısını çektiği toprak ve tarım reformunu bu vesileyle bir defa daha hatırlamaktadır. Böyle olunca, toplumumuzun her kesiminde hemen her gün tartışılan ve ülkemizi her bakımdan ilgilendiren bu belgenin ilkelerine genel çizgileriyle de olsa bir göz atmak gerekiyor.⁵²

Kriterler üç başlık altında toplanmıştır;

SİYASİ KRİTER: Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı. Bu anlayış çerçevesinde çok partili demokratik sistem, idam cezasının olmaması, ırk ayrımcılığı ile kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın yasaklanması, İnsan Hakları Sözleşmesinin tümüyle kabulü ve kesin-siz uygulanması gibi ilkeler kabul edilmiştir.

EKONOMİK KRİTER: Burada işleyen bir pazar ekonomisinin yanı sıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesinin varlığı aranmaktadır. Bu formüle yakından bakınca, karşımıza Avrupa'nın yukarıda açıklamaya çalıştığım ve yüzyıllar boyunca süregelen ticari birikiminin unsurları çıkıyor; arz-talep dengesinin bağımsızlığı, liberal ticaret ve fiyat uygulaması, ticari ve sınai mülkiyetin yasal bir sisteme bağlanması, fiyat istikrarını içeren ekonomik istikrarın varlığı, en önemlisi ekonomik politikaların gerekleri hakkında geniş bir fikir birliğinin olması, mali sektörün tasarrufları üretim yatırımlarına yönlendirebilecek kadar iyi gelişmiş olması. Bundan sonra AB içinde rekabet edebilme kapasitesinin koşulları sayılıyor.⁵³

51 Bkz. AB Ulusal Programı (Giriş ve Siyasi Kriterleri), Milliyet, İnternet-Siyaset-Belge.

52 Bkz. Kopenhag Kriterleri, Milliyet, İnternet-Siyaset-Belge.

53 Bkz. İbidem.

TOPLULUK MEVZUATININ BENİMSENMESİ: Siyasi, ekonomik ve parasal açıdan Birliğin amaçlarına uyma ve üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetin sahip olma şartı getiriliyor üyeler için. Bu birlik altında iki temel ilke düzenlenmiş; AB'nin siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul etmek, gene Birliğin aldığı kararlara ve uyguladığı yasalara uyum sağlamak. Burada yer alan bir kriter çok önemli; Birliğin “ortak dış politika ve güvenlik” politikasına etkin bir katılım için aday ülkelerin buna hazır olması gerekmektedir. Ayrıca ekonominin tüm alanlarında alınan kararlarla siyasal alanda (bakanlar kuruluna düşen görevlerin hemen tümü sayılmış) topluluğun getireceği **her türlü düzenlemeye uyum sağlanacaktır.**

Ana çizgileriyle özetlemeye çalıştığım Belge'nin baş kısmına baktığımızda getirilen kriterlerin neyi ve kimleri amaçladığı anlaşılmaktadır; “Avrupa Birliği'nin genişlemesinin **Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş** ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterleri” de belirtmiştir. Yukarda da göstermeye çalıştığım gibi, bunlar siyasi, ekonomik ve **topluluk mevzuatının benimsenmesi olarak** üç grupta toplanmıştır. Burada bir noktanın üzerinde durmak istiyorum; AB kendi mevzuatına göre kabul ettiği ve uyguladığı ilkeleri temel prensipler halinde tespit ederek üye olacak ülkelere ve dolayısıyla bize de bildirmektedir. Önemli olan siyasi, ekonomik ilkelerle topluluk mevzuatının **benimsenmesi ve her türlü düzenlemesine uyum sağlanacak** olmasıdır⁵⁴. Böyle olunca, ekonomik, siyasal ve hukuksal alanda Birliğin alacağı her karar, her düzenleme ve uygulama örnek olacak, derhal uygulamaya konulacak ve iç hukuk düzeninin bir parçası olacaktır. Bu noktada yeni katılacak 10 ülke açısından fazla bir sorun olmayacağı kanaatindeyim, zira bu ülkeler Sovyet rejiminin yıkılmasından sonra bağımsızlığına kavuşmuş ve sosyo-ekonomik alt yapıları sayesinde pek de zorlanmadan (sanayi ve tarımsal düzenlerini kurmuş oldukları için) liberal ekonomiye geçebilmişlerdir. Bu çerçevede Kıbrıs Rum Kesimi ile Malta'yı sistem dışı bırakıyorum, çünkü bu iki ülkenin de geçim kaynağı büyük ölçüde turizme dayanıyor. Ayrıca Kıbrıs Rum kesiminin “istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin varlığı, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı” gibi ilkelere -geçmişteki uygulamaları göz önünde tutulursa- ne ölçüde bağlı kalacağı, nasıl uygulayacağı doğrusu tartışmaya açıktır.

54 Bkz. Kopenhag Kriterleri, ibid.

Avrupa haritasına bakıldığında, yukarıda belirttiğim Kıbrıs Rum Kesimi hariç diğerleri hem sınırdış, hem tarihsel, hem de kültürel ve dinsel bağlarla birbirlerine bağlı ülkelerdir. Bu açıdan politiko-ekonomik önlemlerin alınması, topluluk mevzuatının benimsenmesi onlar için pek sorun olmayacak, kısa sürede aynı peteği paylaşan kovanın üyeleri olacaklardır, ama durum bizim için de aynı mı acaba ? Şimdi üyeliğe aday ülkeler hakkında da çeşitli şeyler söylenecek, eleştiriler yapılacak, eksikler sayılıp dökülecektir. Ama en azından hiç birinde 3 Kasım seçimlerinde yukarıda örneklerle gösterdiğim seçmen ve aday tablosunun bulunmadığını biliyoruz, çünkü onlar, benzemeye ve parçası olmaya çalıştığımız Avrupa'nın birer üyesi olarak aynı tarihsel kaderi paylaşmışlar, aynı sıkıntıları yaşamışlar, aynı evrelerden (yani feodal toplum, monarşiler dönemi ve nihayet ekonomik ve siyasal liberalizm çağını) birlikte geçmişlerdir. Bu ülkelerle bizim, Atatürk'ün getirdiği sosyal devrimler dışında, hiçbir ortak bağımız yok, bu açıdan sisteme entegrasyonumuzun da çok zor olacağı kanaatindeyim⁵⁵

Öte yandan, ülke olarak Kopenhag kriterlerine bakıp kendimize yön tayin etmeye, her alandaki eksikliklerimizi gidermeye çalıştığımız şu aşamanın nasıl tamamlanacağı da ayrı bir endişe konusu olarak karşımızda durmaktadır. Gerçekten, Belge'de ayrıntılı olarak düzenlenmiş olan ilkelere ülkemizce benimsenmesi ve toplumumuzun çoğunluğu tarafından kabullenilip uyum sağlanmasının yeterli sosyo-ekonomik ve kültürel alt yapının eksikliği nedeniyle çok zaman alacağı anlaşılmaktadır.⁵⁶ Bu arada Birliğe katılma amacıyla parlamentonun söz konusu kriterler doğ-

55 Burada bir çelişkiye çok şaşırduğımı söylemek isterim, AB ile bütünleşmek isteyen mevcut iktidar, aramızdaki tek geçerli köprü olan Atatürk devrimlerini tartışan bir siyaset anlayışına sahiptir, özellikle de laikliği. Bu evrelerden çoktan geçmiş, kilise ile siyasal iktidarın ilgi alanlarını daha 16.yüzyıllarda ayırmış Birliğe dahil ülkelerle nasıl bir diyalog kuracağı da ayrıca merak konusudur.

56 Mevcut iktidarın tabanını Adnan Menderes, Süleyman Demirel, Turgut Özal'ın temsil ettikleri Anadolu'nun muhafazakar değişimcileri, şimdilerin Anadolu burjuvazisi, yani Anadolu kapitalizmi olduğu, bu çerçevede Anadolu sermayesinin ilkökul mezunu kravatsız Hacı amcalar ve onların ABD de okumuş beyaz yakalı oğulları tarafından ortaklaşa yönetildiğine ilişkin ilginç görüş için bkz. Cüneyt Ülsever, AKP'nin ABD okumuş genç ekonomi üçlüsü, Hürriyet, 6.11.2002, sf.13. Ülsever, bu yeni sentezin ana talebinin kapitalist modern devletten pay almak, modern devlete entegre olmak, muhafazakar değerleri ile birlikte kabullenilmek olduğunu söylüyor. Eğer doğru ise Anadolu burjuvazisi de elli yıl sonra kendi ideolojisi doğrultusunda siyasal iktidardan pay almış oluyor.

rultusunda bazı yasal düzenlemeler gerçekleştirdiğini biliyoruz, ancak AB yetkililerinin bunları yeterli bulmadığı, işkence ve insan hakları konusunda daha radikal önlemler alınması, düzenlemelerin derhal uygulamaya taşınması konusunda ısrarcı oldukları her gün yazılı ve görsel medyada yer alıyor.⁵⁷

Son olarak; yukardan beri anlatmaya çalıştığım gibi, tarihsel gelişim çizgisi içinde sermaye birikimini sağlayamamış, sanayi devrimini ve toprak reformunu gerçekleştirememiş, böyle olunca ulusal devleti ve demokrasiyi kurmakta zorluk çekmiş (yukarda 1789 Devriminde gördüğümüz gibi demokrasi -beğensek de beğenmesek de- burjuvazinin eseri) olan ülkemizde ekonomik gelişimin eksikliği yanı sıra kültürel açıdan, özellikle eğitim açısından sanki bütün siyasal iktidarlar ağız birliği etmiş gibi aynı tavrı sergilemişler; klâsik eğitimin yanı sıra dinsel eğitimin de kırsal ve kentsel kesimde yayılması için gerekeni yapmak...

Gerçekten, eğitim tablomuza baktığımızda, İmam Hatip Okulları ile Kuran Kurslarının sayısındaki artış, özellikle ekonomik açıdan yetersiz kırsal kesimlerle kentlerin varoşlarında yerleşmiş köylü toplumu etkilemekte başarılı olmuştur.⁵⁸

Öte yandan, olaya global toplumun verileri açısından yaklaşırsak, Anadolu sermayesinin patronları ile onların ABD de okumuş beyaz yakalı oğulları artık sosyal taban olarak yetişen İmam Hatip'lilerle birlikte ülkenin yeni sermaye ve iktidar yapısını oluşturmaktadırlar. Bu oluşum -beğensek de beğenmesek de- günümüz koşullarına uygundur çünkü “de-

57 Yapılan idamın kaldırılması, derneklerin yeniden yapılandırılması gibi yasal düzenlemelerin yanı sıra 2001 Anayasa değişikliklerini de aynı kapsamda bir çalışma olarak düşünmeliyiz, özellikle düşünce suçuna ve özgürlüklerin sınırlanmasına ilişkin 13.md. deki yeni düzenleme bu anlayışın birer ürünü niteliğindedir.

58 Bu konuda Bkz. B. Dinçkol, 1982 Anayasası Çerçevesinde ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Laiklik s.134 vd. İmam Hatip Liseleri ile Kuran Kurslarının ve öğrencilerinin sayılarındaki artış rakamlarla yıllara göre verilmektedir. Kısaca örneklemek gerekirse, 1924 yılında 29 adet açılan bu “mektep”ler 1930 yılında tamamen kapatılmış, 1951 yılında 7 tane açılarak başlayan akım, köylüyü üretim içinde eğitime dayalı İsviçre’li Pescatore’nin Meslek Okulları düşüncesi örnek alınarak açılan Köy Enstitülerinin kapatılması üzerine gittikçe gelişerek 1988 yılında sayısını 383’e çıkarmıştır. Bugün Başbakan da İmam Hatip Lisesi mezunudur ve eğitimdeki elli yıllık bu gelişmenin doğal bir sonucu olarak ülkeyi yönetmektedir. Köy Enstitüleri için bkz. D. Avcıoğlu, age.s.238 vd., Şerif Tekben, Canlandırılacak Köy Yolunda, Akçadağ Köy Enstitüsü Basımevi, 1947, passim.

ğişen enerji kaynakları ve gelişen modern teknoloji sayesinde alabildiğine artan üretimi pazarlayabilmek için; yoksul insan yığınlarının zengin edilmesi gerekmektedir. (...) bir milyar 300 milyonluk yoksul İslam dünyasının da zenginleştirilmesi gerekmektedir.”⁵⁹ İşte globalleşmenin hedeflerinden biri de budur, böylece daralan uluslar arası pazara hem AB ve aday ülkeler düzleminde, hem de İslam Dünyası çerçevesinde yeni “tüke-ticiler” bulunacaktır. Ülkemiz; genç Cumhuriyeti, Atatürk’ün zorlukla kurduğu ulus-devleti, Batı’ya dönük devrimleri ile birlikte şimdi de ulus-lar arası pazarın yani globalleşmenin parçası olmaya çalışmaktadır. Bu süreç, biz istesek de istemesek de pazar ekonomisinin kuralları doğrultu-sunda işleyecektir.

Ne var ki, Kopenhag zirvesinden Türkiye ile görüşmelerin 2004 yı-lında yapılacak değerlendirmeden sonra (yani ev ödevlerini tam olarak yapıp yapmadığının denetiminden sonraya) ele alınacağı kararı çıkmış, kesin bir tarih ve ifade açıklamada yer almamıştır. Bu karar ülkemizdeki siyasi yorumcuları ikiye bölmüş, bir kısmı kararı olumlu karşılayıp “ge-çiş sürecinin” başladığına dikkati çekerken, diğer kısmı ise bunun AB'nin oyalama taktiği olduğunu, bizi birliğe almaya niyetleri bulunmadığı şek-linde yorumlamışlardır.⁶⁰ Ancak sorunun yanıtını gene Fransa'nın önem-li siyasal yorumcularından biri (belki de en önemlisi) veriyor. Bu yoruma göre M. Valéry Giscard d'Estaing, Türkiye'nin hiçbir şekilde Avrupa'nın parçası olamayacağını söylemekle belki herkesin aklından geçirdiğini yüksek sesle açıklama cesaretini göstermiş olabilir ve bu ifade hiç şüphe-siz doğrudur, ancak bunun yeri, zamanı ve şekli yanlıştır, çünkü bu yetki Kopenhag'da toplanacak ülkelerin yöneticilerindedir, üstelik kendisinin Türk'leri böyle darıltmaya hakkı da yoktur. Öte yandan birden 64 milyon müslümanın daha önce kendi içindeki değişik ülkelere yerleşmiş bulunan 13 milyon müslümanla birleşeceği düşüncesi Avrupalıyı heyecanlandır-mıştır. Henüz sınırları daha belli olmamış Avrupalı, Türkiye'nin de katı-lımıyla birden kendisini Suriye, Irak, İran, Gürcistan ve Ermenistan'la komşu olarak görecektir. Bunu şimdilik önlemenin yolu (Türkleri kırma-dan) Türkiye'ye özel bir statü tanımak, evrensel, laik değerlerin geçerli olduğu bu yolda ilerlemesi için yardımcı olmak (İslamcı karaktere sahip

59 Bkz. Çetin Atılan, Washington'un, Ankara üstündeki ağırlığı..., Milliyet, 28.11.2002.,

60 Bkz.13 ve 14 Aralık tarihli gazeteler. Kararın son şekli şöyledir; eğer 2004 Aralık ayında toplanacak olan AB Konseyi, AB Komisyonu'nun raporu ve önerisi temelinde, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verirse, AB Türkiye ile müzakereleri “gecikme olmaksızın” başlatacaktır.

yeni hükümetle birlikte), daima ulaşmaya çalıştığı çağdaşlığı yakalaması için onu desteklemektir.”⁶¹

İşte AB yolundaki ülkemiz için şu aşamada -Kopenhag'da alınan kararın da doğruladığı gibi- Batılı gözüyle yapılan en gerçekçi yorum budur. Konuya bu perspektiften bakıldığında bize yıllardan beri önerilen “Avrupa dışında özel statülü devlet” formülünün yavaş yavaş yürürlüğe konulmasını Jean Daniel açıkça ve d'Estaing gibi ortalığı kırıp dökmeden açıklamaktadır.

61 Bkz., Jean Daniel, L'Europe face à L'Islam, Le Nouvel Observateur, Semaine du jeudi 5 Décembre 2002, No: 1987 L'Edito de Jean Daniel.in www.nouvelobs.com/articles/p1987/a29526.html.